
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

УДК 336

Олександр Степанович ГАВРИЛОВСЬКИЙ

кандидат економічних наук, доцент,
старший викладач кафедри аудиту,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
E-mail: gavrilovskiy@mail.ru

РОЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ПОПЕРЕДЖЕННІ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ

Гавриловський, О. С. Роль бухгалтерського обліку в попередженні економічних криз [Текст] / Олександр Степанович Гавриловський // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 17. – № 2. – С. 155-159. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. У сучасному світі особливо гостро постає проблема економічних криз локального та глобального характеру. Бухгалтерський облік є унікальним інститутом, що забезпечує порозуміння та керуваність у соціально-економічних середовищах різних рівнів. Тому в розвинутих країнах ця спеціальність є необхідною складовою розв'язання глобальних проблем і посідає важливе місце в наукових дослідженнях з економіки. Останнє підтверджується як наявністю в них напрямів, за якими надається ступінь PhD in Accounting, так і широким визнанням та застосуванням її наукових рекомендацій. Як приклад, можна навести рекомендації С. А. Діпіази-мол. та Р. Дж. Екклза, підготовлені ще після краху «Enron». Однак останні події з розміщенням акцій компанії «Facebook» на біржі NASDAQ переконливо засвідчують необхідність посилення наукового забезпечення управління розвитком економіки саме з боку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту. Адже вагомим підґрунтям загрозливих для світової економіки «віртуальних бульбашок» є маржинальні прогнози й очікування, що мали б бути збалансовані фінансовою звітністю, вдосконаленням облікової оцінки активів (і не тільки їх). Останнє перебуває у сфері відповідальності саме «бухгалтерської» спеціалізації економічних наук.

Мета. Метою вибору стратегії розвитку підприємств за результатами діагностики їх економічного потенціалу є обґрунтування проблеми оцінки теорії та практики бухгалтерського обліку, який є одним з основних елементів, що дає змогу отримати інформацію про майно підприємства, його зобов'язання.

Метод (методологія). Методологічним підґрунтям нашого дослідження є ключові положення сучасної економічної теорії, обліку, наукові концепції вітчизняних і зарубіжних вчених, які розглядають закономірність стратегії розвитку підприємств за результатами діагностики їх економічного потенціалу. Нами використано діалектичний метод для проведення моніторингу основних результатів попередніх наукових досліджень, а також методи: теоретичного узагальнення і порівняння – для з'ясування суті основних положень і понять; наукової абстракції та групування – для визначення критеріїв класифікації за результатами стратегії розвитку економічного потенціалу.

Результати. Здійснено критичний аналіз поняття «економічного потенціалу» та досліджено вартісний вимірник об'єктів бухгалтерського обліку з моменту виникнення подвійної бухгалтерії. У процесі їх проведення постійно змінювалися розуміння і значимість самої оцінки. Передусім це пов'язано з історичним розвитком бухгалтерської науки, розширенням сфери застосування облікової інформації, збільшенням можливостей самого обліку. Завдяки оцінці працівники бухгалтерії зводять гроші, матеріали, ліцензії, іноземну валюту, основні засоби, борги, витрати, нестачі в одну загальну суму (актив) і працюють з нею; і все це завдяки єдиному вимірнику: умовному і безумовному одночасно.

Ключові слова: економічна криза; вартісна оцінка; бухгалтерський облік; міжнародні стандарти; оцінка за справедливою вартістю; соціально-економічне середовище; фінансова звітність; світова економіка.

Oleksandr Stepanovych HAVRYLOVSKYY

PhD in Economics, Associate Professor,
Lecturer,
Department of Audit,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
E-mail: gavrilovskiy@mail.ru

ROLE OF ACCOUNTING IN ECONOMIC CRISIS PREVENTION

Abstract

Introduction. *In today's world a problem of economic crises of local and global character becomes more urgent. Accounting is a unique institution that provides understanding and handling of the socio-economic environments of different levels. Therefore, in developed countries, this profession is a necessary part of solving global problems and takes an important place in research works of the economics. The latter is confirmed by the presence of the areas which provide PhD in Accounting and by wide recognition and application of its scientific advice. As an example, we can consider recommendations of S.A. DiPiazza Jr. and R. J. Ekkiz which have been prepared even after the collapse of "Enron." However, recent events as for the placement of shares of the company «Facebook» on the NASDAQ stock exchange clearly show the need to strengthen the scientific maintenance of economics development, especially from the position of accounting, analysis and audit. The important background of threatening "virtual bubbles" for the world economy are marginal forecasts and expectations that should have been balanced by financial reporting, improving of accounting valuation of assets (and not only by them). The latter is in the sphere of the responsibility of "accounting" specialization of economic sciences.*

Purpose. *The purpose of selection of the enterprise development strategy based on the results of their economic potential diagnostic is the grounding of the problem of assessing the theory and practice of accounting, which is a key element that makes it possible to obtain information about the property of the company, its liability.*

Method (methodology). *The methodological basis of our research is the key principles of modern economics, accounting, scientific concepts of domestic and foreign scholars who consider the regularity of enterprise development strategy according to the results of diagnostics of their economic potential. We used the dialectical method to monitor the main results of previous research works, and methods of theoretical generalization and comparison in order to determine the merits of the main terms and concepts; methods of scientific abstraction and grouping in order to determine the criteria for the classification of the results of the development strategy of economic potential.*

Results. *The critical analysis of the concept of "economic potential" is carried. Value measure of objects of accounting since the emergence of double-entry bookkeeping has been investigated. In the process of their conducting the understanding and importance of the assessment itself have been constantly changing. First of all, this is due to the historical development of financial science, expansion of the use of accounting information, increase opportunities of accounting. Through assessment the accountants calculate money, materials, licenses, foreign currency, fixed assets, debts, costs. All these operations can be done due to the one measure which can be conditional and unconditional simultaneously.*

Keywords: *economic crisis; valuation; accounting; international standards; valuation at fair value; socio-economic environment; financial statements; world economy.*

JEL classification: M410

Вступ

У сучасній Україні, як і за радянських часів, домінують погляди на оцінку як на методичний інструмент вартісного вираження господарських процесів і явищ. На думку професора В. Ф. Палія, «оцінка об'єктів бухгалтерського обліку – найбільш важливий фактор, що забезпечує достовірність бухгалтерського обліку та звітності» [7]. Професор В. Г. Швець під оцінкою розуміє «спосіб вартісного вимірювання господарських засобів, джерел їх утворення» [8], а професор В. В. Сопко вважає, що «вартісна оцінка господарських фактів – явищ і процесів – є передумовою їх запису в системі бухгалтерських доказів – документів, реєстрів (рахунків) та звітності. Вартісна оцінка в бухгалтерському обліку виступає загальним вимірником, який дає змогу узагальнити всі господарські факти: явища та процеси як сукупності. Вартісна оцінка є також складовою методу бухгалтерського обліку та його принципом, без наявності якої бухгалтерський облік за двоїстою (подвійною) системою не може здійснюватися». У низці праць з питань теорії та практики такої оцінки розглядається її мотиваційна природа.

Мета статті та завдання

Метою статті є дослідження проблеми оцінки та її ролі у висвітленні фінансово-майнового стану суб'єктів господарювання, а також глобального впливу облікової оцінки на економіку, які залишаються недостатньо викладеними в загальнотеоретичному аспекті. Така ситуація пояснюється надто вузьким сприйняттям сфери використання методології оцінки, що зумовлено, насамперед, консервативним трактуванням сутності бухгалтерського обліку, його завдань та впливу на економіку. Усвідомлення ж бухгалтерського обліку як соціально-економічного інституту дає новий поштовх і можливість розвитку методології оцінки, що визначає її актуальність і нові підходи в таких дослідженнях.

Виклад основного матеріалу

Вартісна оцінка виступає базисом побудови бухгалтерської системи, тобто знаходиться в тісній взаємодії зі змінами та доповненнями до змісту бухгалтерського обліку. Оскільки бухгалтерський облік – це значно ширша система, ніж прийнято вважати сьогодні, а оцінка – його базис, то цілком логічним є припущення про її теперішнє звужене сприйняття. Нині бухгалтерський облік – це не просто реєстрація інформації, її обробка та систематизація, а специфічна система комунікацій між учасниками господарських відносин на мікро- та макрорівнях. Раніше, розкриваючи зміст облікової оцінки, розглядали лише окремі її сторони. Сьогодні доцільно посилити дослідження її більш вагомої якісної характеристики.

З відповідним розширенням меж існуючої теорії бухгалтерського обліку розширюються також межі сприйняття облікової оцінки, її місця, місії та розвитку методології. Сучасне суспільство неможливо уявити без бухгалтерського обліку, а саме – без відповідної інтерпретації явищ господарського життя. Бухгалтерський облік реалізує свою здатність до тлумачення інформації насамперед за допомогою оцінки, перетворюючи вхідний потік у певну структуровану сукупність даних.

Інституційна сутність розвитку методології облікової оцінки останнім часом набуває більш чітких та очевидних рис. Це зумовлено процесом переведення національних систем обліку на міжнародні стандарти (МСФЗ), де домінують підходи до оцінки за справедливою вартістю. Поширення в бухгалтерській системі терміна «справедлива вартість» завдячує американським стандартам.

Схожі тенденції спостерігались і в розвитку міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) та фінансової звітності (МСФЗ). У березні 1995 р. Комітет оприлюднив МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання інформації», у грудні 1998 р. – МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». Перший стандарт встановлював правила розкриття інформації про фінансові активи та фінансові зобов'язання, у тому числі про їх справедливу вартість, другий – оперував поняттям «справедлива вартість» при відображенні в обліку майже всіх фінансових інструментів у портфелі компанії.

Вперше оцінка щодо нефінансових активів за справедливою вартістю була використана як основний, а не альтернативний підхід в МСФЗ 40 «Інвестиційна нерухомість». Прийнятий у 2003 р. МСБО 41 «Сільське господарство» впровадив справедливу вартість у бухгалтерський облік навіть аграрних підприємств. Метод оцінки елементів фінансової звітності згадується в багатьох міжнародних стандартах.

У травні 2011 р. Рада з Міжнародних стандартів фінансової звітності прийняла новий МСФЗ 13 «Оцінка за справедливою вартістю», який є результатом спільного з Комітетом проекту. Цим було задекларовано єдину систему вимог щодо того, як визначати справедливу вартість. МСФЗ (IFRS) 13 набирає чинності для річних періодів, що починаються з 1 січня 2013 р., при цьому допускається і дострокове застосування стандарту.

Отже, запровадження в облікову практику оцінки за справедливою вартістю пов'язано з появою таких об'єктів обліку, як фінансові інструменти.

Облікова оцінка є вираженням інституціональних інтересів не стільки тих чи інших суб'єктів господарювання, скільки інституціональних груп національного і навіть глобального масштабу.

При цьому міжнародна стандартизація обліку не є негативним явищем. Проблема в іншому: якщо МСФЗ відобразатимуть інтереси лише однієї інституціональної групи, то, швидше за все, не зможуть запобігти кризовим явищам. Їх підготовка останнім часом для малого бізнесу і державного сектору не змінює сутність виявленої проблеми. Вона полягає не в активності транснаціонального капіталу щодо підготовки МСФЗ, а в пасивності інших інституціональних груп. І якщо бухгалтери-практики можуть не розуміти, що їхніми руками (через МСФЗ) реалізуються інтереси «глобального» інституту, то науковці зобов'язані протидіяти небажаному для розвитку обліку монополізму.

Виявлена проблема визначального впливу «глобального» інституту на формування сучасної методології облікової оцінки спонукає нас до розгляду наукової гіпотези щодо необхідності розв'язання цієї проблеми в єдності та боротьбі різних інтересів протилежних інститутів та їх об'єднань. Такий підхід у формуванні розвитку методології оцінки потребує вдосконалення теоретичного підґрунтя і пояснюється інституціональною теорією бухгалтерського обліку. До появи цієї теорії була відсутня

фундаментальна платформа, яка б наголошувала на важливості конкуренції у формуванні методології МСФЗ, у тому числі методології оцінки. Адже окремо національні суб'єкти не формують методологічного впливу у сучасному світі. МСФЗ створюються через організації впливових інститутів.

За новою теорією, реалізація місії бухгалтерського обліку в попередженні економічних криз базується на врахуванні інтересів інститутів, що відображають максимально широкий спектр соціально-економічного середовища. Вона націлює наукову спільноту бухгалтерів на необхідності відображення в МСФЗ інтересів різних інститутів не стільки для відстоювання інтересів малих підприємств, скільки для дотримання закону діалектики єдності та боротьби протилежностей у МСФЗ. Проте потенційно такі можливості є також в урядів країн із зростаючою економікою, світової професійної громадськості малого, середнього та великого реального бізнесу. Нова теоретична база пояснює та мотивує розвиток методології облікової оцінки в інтересах різних інститутів з метою поступового нівелювання протиріччя між ними в узгоджених МСФЗ.

Інституціональна теорія і запропонована наукова гіпотеза змінюють уявлення про формування методології та місію оцінки. Облікову оцінку сьогодні необхідно усвідомлювати не стільки як відображення якого-небудь конкретного факту в грошових одиницях, скільки як величину змістовного вираження інституціональних інтересів.

Інтереси інститутів реальної та віртуальної економіки в оцінці є протилежними. Вони функціонують в єдиному соціально-економічному середовищі, а отже, нерозривно пов'язані один з одним. Крім того, вони взаємообумовлені. Саме в цьому реалізується єдність протилежностей. Вони взаємодіють між собою від простого пасивного протистояння до активного впливу. Саме полярність інтересів кожного із згаданих вище інститутів та їх опонентів спонукає до боротьби у вигляді протистояння, яке полягає в тому, що різні інституціональні групи, протидіючи, прагнуть усунути одна одну або розширити свій вплив за рахунок мінімізації впливу інших. У нашому випадку об'єктом впливу є методологія оцінки. Слід пам'ятати, що протиріччя існують у будь-якій системі — від початку до кінця її розвитку. Змінюються лише стан, кількісні параметри, характер протиріч і значущість їх у системі. Але, щоб бути справжнім джерелом розвитку, протиріччя повинні вирішуватися.

Вирішення протиріч у науковому пізнанні не зводиться до простого усунення формально-логічних суперечностей у міркуваннях інституціональних груп.

Україна здатна і зобов'язана сформувати якісно нову участь бухгалтерського обліку в соціально-економічному просторі. У фінансовій звітності транснаціональних корпорацій (ТНК) більше третини вартості активів стосується нематеріальних активів.

Інституціональна теорія бухгалтерського обліку слугує основою вирішення цього завдання. Вона спонукає Україну, її бухгалтерську спільноту не до імплементації МСФЗ, а до їх адаптації (як мінімум) та участі в розробках і дискусіях, пов'язаних з їх формуванням (як максимум). У теоретичному аспекті висунута наукова гіпотеза зводиться до того, що з позиції інституціональної теорії бухгалтерського обліку на методологію оцінки вирішальний вплив мають інтерес інститутів та інституціональне середовище. Масштаби цього впливу стають дедалі менш національними та більш світовими. Така теорія пояснює, що без урахування в розвитку методології оцінки єдності та боротьби інституціональних інтересів неможливо досягти «точки рівноваги», досконалості міжнародних і національних стандартів бухгалтерського обліку. Отже, проблемним стає і попередження економічних криз за участі бухгалтерського обліку. Має велике значення те, хто формує методологію та розробляє МСФЗ.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Бухгалтерський облік є важливим соціально-економічним інститутом, який не тільки інформаційно забезпечує управління на всіх рівнях, але й здатний сигналізувати про економічні кризи та знаходити шляхи виходу з них.

Посилення науково-теоретичного забезпечення розвитку методології оцінки, звітності та інших складових інституту бухгалтерського обліку є основою бухгалтерського попередження економічних криз.

Залучення бухгалтерської науки до вирішення проблем попередження та подолання економічних криз першочергово пов'язано з розвитком саме методології оцінки.

Оцінка є обліковою категорією, яка найбільше залежить від інституційних впливів. Оцінка в обліку – це система професійного трактування процесів та явищ життєдіяльності суб'єктів господарювання у вартісному вираженні.

Дієвість методології оцінки, її позитивний вплив на соціально-економічне середовище забезпечуються діалектичною єдністю і боротьбою протилежних інститутів та їх організацій.

Проведене дослідження спрямоване на переосмислення й розширення сприйняття сутності та місії оцінки в бухгалтерському обліку і соціально-економічному середовищі, а також на здатність обліку попереджувати економічні кризи.

Список літератури

1. Господарський кодекс України №436-IV від 16.01.2003 р.
2. Податковий кодекс України №2756-IV від 02.12.2010 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/law/main.cgi?nreg=2755-17>.
3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність України» № 996-XIV від 16.07.99 р. <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Грачева, Р. Е. *Энциклопедия бухгалтерского учета [Текст] / Р. Е. Грачева.* – К. : Галицкие Контракты, 2008. – 832 с.
5. Жук, В. М. *Наукова гіпотеза трактування бухгалтерського обліку як соціально-економічного інституту [Текст] / В. М. Жук // Облік і фінанси АПК.* – 2012. – № 2. – С. 14-22.
6. Малюга, Н. М. *Шляхи удосконалення оцінки в бухгалтерському обліку: теорія, практика, перспективи [Текст] : [монографія] / Н. М. Малюга; ред. Ф. Ф. Бутинець.* – Житомир: ЖІТІ, 1998. – 384 с.
7. Палий, В. Ф. *Бухгалтерский учет: субъективные суждения и объективные реалии [Текст] / В. Ф. Палий // Бухгалтерский учет.* – 2004. – № 9. – С. 5-10.
8. Швець, В. Г. *Теорія бухгалтерського обліку [Текст] / В. Г. Швець:– 3-тє вид., перероб. і доп.* – К. : Знання, 2008. – 535 с.

References

1. *Commercial Code of Ukraine №436-IV from 16.01.2003. (2003).*
2. *Tax Code of Ukraine №2756-IV of 02.12.2010. (2010).* Retrieved October, 15, 2014, from : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/law/main.cgi?nreg=2755-17>.
3. *The Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting Ukraine» № 996-XIV of 16.07.99 p.* Retrieved October, 15, 2014, from : <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. *Gracheva, R. E. (2008). Encyclopedia of accounting.* Kyiv.: Galytski Kontrakty.
5. *Zuk, V. M. (2012). Scientific hypothesis interpretation of accounting as a social and economic institution. Accounting and Finance of AIC, 2, 4-22.*
6. *Malyuga, N. M. (1998). Ways to improve the evaluation of accounting: theory, practice and prospects.* – Zhutomyr: ZHITI.
7. *Paliy V. F. (2004). Accounting: subjective judgments and objective realities. Accounting, 9, 5-10.*
8. *Shvets, V. G. (2008). Accounting theory.* Kyiv: Znannya.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2014 р.